

İslâm Düşüncesinin 20. Asırda
Yeniden yapılanması

ve

BEDİÜZZAMAN

SAİD NURSÎ

MİLLETLERARASI SEMPOZYUM

Yeni Asya Yayınları

Editör:

Mehmed Paksu

Tercüme :

Arapça

İhsan Kasım es-Sâlihî

Kenan Demirtaş

Doç. Dr. Ahmed Akgündüz

İhsan Atasoy

İngilizce

Ümit Şimşek

Almanca

Rüstem Ülker

Kapak :

YAY Grafik

Dizgi :

Yeni Asya Yayınları A.Ş.

551 32 25

Baskı, Cilt :

Nesil Matbaacılık A.Ş.

551 32 27

İstanbul 1992

ISBN 975-408-194-8

©

Bu eserin yayın hakkı Yeni Asya Yayınları A.Ş.'ye aittir.
Yeni Asya Yayınları'ndan önceden izin alınmaksızın
başkası tarafından yayınlanamaz,
kısmen dahi olsa iktibas edilemez.

Yeni Asya Yayınları

Sanayi Cad. Selvi Sok. No: 5

Yenibosna / İSTANBUL

551 32 25-26-27

ÜMİT ŞİMŞEK

(Araştırmacı - Yazar)

1950 yılında İstanbul'da doğdu. Genç yaşta basın-yayın hayatına atıldı. 1967 yılından itibaren çeşitli gazete ve dergilerde çalışmaya başladı. Kuruluşundan itibaren *Yeni Asya* ve *Yeni Nesil* Gazetelerinde çalıştı. 1979 yılında, ilim ve imanı kaynaştıran eserler konusunda bir çığır açan "İlim-Teknik Serisi"ni hazırlayan Yeni Asya Araştırma Merkezi'nin kurulmasında aktif rol aldı ve genel koordinatörlüğünü üstlendi.

Halen serbest-yazar olarak, aylık Zafer dergisinde periyodik, başka gazete ve dergilerde de non-periyodik olmak üzere yazılar yazmaktadır.

Yayınlanmış eserleri:

1. *Atom*
2. *Big Bang - Kâinatın Doğuşu*
3. *Bir Arının Hatıra Defteri*
4. *Araştırma Teknikleri*
5. *Uzay*
6. *Gezegenerler*
7. *Madde ve Enerji*
8. *Dünya*
9. *Kur'ânımızı Öğrenelim*
10. *Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı meâli (Heyet)*
11. *Şeytanla Münazara*
12. *Risale-i Nur Işığında Cevşen Meâli*

RİSALE-İ NUR'DAN ESMÂ PARILTILARI

Esmâ-i Hüsnâ'nın, varlıklar üzerindeki muhteşem tecellilerini okumaya başladığımız zaman, bu dünyaya gönderiliş sırrını anlamış ve bu şirin gezegen üzerinden kâinat kitabının sayfalarını okuyan aziz bir misafir olarak Rabbimizi tanımaya, marifetullah ve muhabbetullah deryalarında kulaç atmaya başlamışız demektir.

1. Neden Esmâ

Ayet-i kerîmede, bütün Güzel İsimlerin (Esmâ-i Hüsnâ) Allah'a âit olduğu beyan buyrulur.¹ Bir başka âyet-i kerîmede, "Onun isimleriyle adlandırılacak başka birisini bilir misin?"² buyrulur bu mânâ teyid edilir. Daha başka bir âyet-i kerîmede de, Allah'a ortak koşanlar, ilâhlarına isim takmaya çağrılır,³ yani, "Allah'ın güzel isimleri gibi bir ismi, tapmanız varlıklara yakıştırayabilecek misiniz?" şeklindeki bir meydan okuma ile karşı karşıya bırakılır.

Bir hadîs-i şerifte ise, Allah'ın doksan dokuz ismi bulunduğu bildirilmiş ve bu isimleri sayanlar Cennetle müjdelenmiştir.⁴ Ancak âlimler, Allah'ın isimlerinin 99 sayısı ile sınırlı olmadığını, hadisteki murâdın, "en faziletli 99 isim" olarak anlaşılması gerektiğini belirtmişlerdir. Nitekim Resulullah (a.s.m.) Efendimize vahiy gelen Cevşenü'l-Kebîr'de, Allah'ın bin kadar ismi sayılmaktadır. Büyük Müfes-

sir Fahreddin Razî ise, Allah'ın isimlerinin sonsuz olduğunu Tefsîr-i Kebîr'inde bildirir.

Kur'ân ve hadîsin bizi Allah'ın isimlerini öğrenmeye teşvik etmesi, sadece bir liste ezberletmek gayesine münhasır olamaz. Bu teşvikler, bize yaratılış sırrımızı açıklayan "Ben insanları ve cinleri, ancak Bana ibâdet etsinler diye yarattım"⁵ meâlindeki âyet-i kerimenin ışığında değerlendirilmelidir. Bu âyet-i kerîmeyi, Bediüzzaman Âyetü'l-Kübrâ'nın Mukaddimesinde şöyle özetler:

İnsanın bu dünyaya gönderilmesinin hikmeti ve gayesi Hâlık-ı Kâinatı tanımak ve Ona îmân edip ibâdet etmektir. Ve o insanın vazife-i fitratı ve fariza-i zimmeti, mârifetullah ve îmân-ı billâhtır ve iz'ân ve yakîn ile vücudunu ve vahdetini tasdik etmektir.⁶

Bu açıklamalar bizi, Allah'a îmân ile beraber gelen "mârifetullah" bahsine getirmekte ve bunu, yaratılış ve bu dünyada bulunuş sebebimiz olarak önümüze koymaktadır. Gerçekten de, insanın dünyaya ayak basışından bu yana gelip geçen bütün peygamberlerin ve indirilen kitapların "Allah'a îmân edin" çağrısına karşılık, beşer akında ilk olarak uyanan şöyle bir sorudur:

Peki, kimdir o Allah? Nasıl bir zâttır? Onu nasıl tanıyacağız?

İşte, Kur'ân'da ve hadîste geçen Allah'ın isimleri, yani Esmâ-i Hüsnâ, bu soruyu cevaplandırmaktadır.

Şöyle düşünelim: İnsan, bütün sevdikleriyle beraber darağacı önünde idam sırasını beklemekte iken, âniden meçhul bir kimsenin lütfuyla hepsinin birden hayatının bağışlandığını öğrenecek olsa, o târif edilmez sevinçle beraber kalbinde ilk olarak uyanacak duygu, ona ve sevdiklerine bu lütfu yapanı tanımak iştiyâkı olacaktır.

İşte, bu kararsız dünyada ne aradığını bilemeyen, bütün sevdikleri göz önünde birer birer yok olup giden, kendisi de onlarla beraber ebedî bir yokluğun pençesine düşmek üzere bulunan insan, ebedî bir hayat ve ebedî bir saâdet müjdesini aldığı zaman, kendisine bu müjdeyi göndereni mutlaka tanımak ister.

Kur'ân ise, ilk sûresinin başındaki besmeleden, son sûresine kadar, insana Rabbini güzel isimleriyle tanıtır. İnsana düşen, artık bu isimleri okumak, öğrenmek, mânâlarını keşfetmek, o isimlerin târif ve tavsiflerindeki mertebelerde dolaşmak, böylece bütün varlığını dolduran şükran hislerini sunabileceği bir yer bulmuş olmanın sevinciy-

le Rabbi hakkındaki bilgisini ve mârifetini arttırarak, Onu sevmek ve kendini Ona sevdirmeye çalışmaktır.

2. Esmâyı okutan anahtar

Bir kuşa ilk baktığınızda, onun uçmak için yaratıldığını anlarsınız. Balığın yüzmek, koyunun süt vermek, devenin susuz çöllerde kumlara batmadan günlerce yol almak üzere yaratılmış ve bu gayelere uygun âlet ve cihazlarla donatılmış olduğu da ilk bakışta hemen anlaşılır.

İnsanın duygu ve kabiliyetleri ise, bütünüyle yukarıda zikredilen âyet-i kerîmeyi tefsir eder mâhiyettedir. Eğer bu dünyaya, "kâinattan Yaratıcısını sormak ve öğrenmek üzere" bir varlık gönderilecekse, bu mutlaka insan olacaktır. Çünkü böyle bir vazife için neye ihtiyacı varsa, hepsi, sonsuza varan bir kabiliyetle ona verilmiş ve öylece gönderilmiştir.

Bunlardan akıl, beş duyu, konuşma ve anlama kabiliyeti gibi ilk hatıra gelenlerin yanı sıra, ülfet perdesi altında gözümüzden kaçan çok önemli bir unsuru, Bediüzzaman Otuzuncu Sözde derinlemesine inceler. Hattâ bu unsuru, "Biz emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik; hepsi de yüklenmekten kaçındılar ve ondan korktular. İnsan ise onu yükledi"⁷ meâlindeki âyet-i kerîmede geçen emânet deyiminin bir vechi olarak tefsir eder. Bu, ene adıyla bilmen "benlik" duygusundan başka birşey değildir:

"Sâni-i Hakîm, insanın eline emânet olarak, rubûbiyetinin sıfât ve şuûnâtının hakikatlerini gösterecek, tanıtıracak işârât ve nûmuneleri câmi bir ene vermiştir—tâ ki o ene, bir vâhid-i kıyâsî olup evsâf-ı rubûbiyet ve şuûnât-ı ulûhiyet bilinsin. Fakat vâhid-i kıyâsî, bir mevcud-u hakikî olmak lâzım değil. Belki hendesedeki farazî hatlar gibi, farz ve tevehhümle bir vâhid-i kıyâsî teşkil edebilir. İlim ve tahakkukla hakikî vücudu lâzım değildir.

"Sual: Niçin Cenâb-ı Hakkın sıfât ve esmâsının mârifeti enâniyete bağlıdır?

"Elcevap: Çünkü mutlak ve muhît bir şeyin hududu ve nihâyeti olmadığı için, ona bir şekil verilmez ve üstüne bir

suret ve bir taayyün vermek için hükmedilmez, mâhiyeti ne olduğu anlaşılmaz. Ne vakit hakikî veya vehmî bir karanlık ile bir hat çekilse, o vakit bilinir. İşte, Cenâb-ı Hakkın ilim ve kudret, Hakîm ve Rahîm gibi sıfât ve esmâsı muhît, hudutsuz, şeriksiz olduğu için, onlara hükmedilmez ve ne oldukları bilinmez ve hiss olunmaz. Öyleyse, hakikî nihâyet ve hadleri olmadığından, farazî ve vehmî bir haddi çizmek lâzım geliyor. [Üstad, bahsin biraz ilerisinde "Vaktâ ki ene vazifesini şu suretle ifâ etti; vâhid-i kıyâsî olan mevhum rubûbiyetini ve farazî mâlikiyetini terk eder" diyerek bu farazî ve vehmî sınırın bir süre sonra ortadan kalkacağını belirtir.] Onu da enâniyet yapar. Kendinde bir rubûbiyet-i mevhûme, bir mâlikiyet, bir kudret, bir ilim tasavvur eder, bir had çizer. Onunla muhît sıfatlara bir hadd-i mevhum vaz' eder. "Buraya kadar benim, ondan sonra Onundur" diye bir taksimat yapar; kendindeki ölçücüklerle onların mâhiyetini yavaş yavaş anlar. Meselâ, daire-i mülkünde mevhum rubûbiyetiyle, daire-i mümkinatta Hâlıkının rubûbiyetini anlar. Ve zâhirî mâlikiyetiyle Hâlıkının hakikî mâlikiyetini fehmeder. Ve "Bu hâneye mâlik olduğum gibi, Hâlık da şu kâinatın mâlikidir" der. Ve cüz'î ilmiyle Onun ilmini fehmeder. Ve kisbî sanatçığıyla o Sâni-i Zülcelâlin ibdâ-ı sanatını anlar. Meselâ, "Ben şu evi nasıl yaptım ve tanzim ettim. Öyle de, şu dünya hânesini birisi yapmış ve tanzim etmiş" der. Ve hâkezâ, bütûn sıfât ve şuûnât-ı İlâhiyeyi bir derece bildirecek, gösterecek binler esrarlı ahval ve sıfât ve hissiyat, ene'de münderictir. Demek ene, âyine-misâl ve vâhid-i kıyâsî ve âlet-i inkişaf ve mânâ-yı harfî gibi, mânâsı kendinde olmayan ve başkasının mânâsını gösteren, vücud-u insâniyetin kalın ipinden şuurlu bir tel ve mâhiyet-i beşeriyenin hullesinden ince bir ip ve şahsiyet-i âdemiyyetin kitabından bir eliftir."⁸

Elinde ene gibi bir anahtarla kâinatın kapılarını açan insan, artık duygularının kendisine getirdiği bilgileri yorumlayarak Rabbini tanımaya hazırdır. Ancak bu, soyut düşüncenin varabileceği en son noktadır. Ve ancak insan düşüncesi, ilim ve temrinle böyle bir merhaleye varabilecek bir kabiliyette yaratılmıştır. Yeteri kadar gelişmiş bir insa-

nın muhayyilesi, kâinattaki atomları tek tek saymaya ihtiyaç duy- maksızın, birtakım ilmî hesaplamalarla 79 sıfırlı bir rakamı kullanabi- lir; yahut kâinatın büyüklüğünü anlamak için galaksi kümelerini tek tek ziyaret etmeyi aklından geçirmeden, ışık yılını ölçü olarak kulla- nabilir.

Allah'ın sıfat ve isimlerini tanımak için ise bundan daha ileri bir tecrid merhalesine ulaşmış bir zihne ihtiyaç vardır. Çünkü kâinatın atomları da, genişliği de sınırlıdır; İlâhî isimler ve sıfatlabir insanta zaman ve mekân olmak üzere, akla gelebilecek her türlü sınırlamanın üzerindedir. Ve bu isim ve sıfatlarda Allah'ın hiçbir ortağı yahut ben- zeri yoktur. Bu ise, onların anlaşılmasını bütünüyle imkânsız kılan bir durumdur. Öyleyse, Bediüzzaman'ın işaret ettiği gibi, Allah'ın isim ve sıfatlarını tanımak için, önce benlik duygusunun yardımına, yani kendi sınırlı kabiliyet ve faaliyetlerimizle yapacağımız karşılaştırmala- ra ihtiyaç vardır. Bu karşılaştırmalar için konulacak hayalî ve vehmî sınırların hiçbir hakikati olmadığını ise, bir müddet sonra yine o duy- gu bize gösterecektir. Başka bir deyişle, önceleri "Sobam evimi nasıl ısıtıyorsa güneş de dünyayı öyle ısıtıyor" diyeceğiz. Sonra, yeryüzün- deki hidrojen bombalarıyla güneşteki nükleer faaliyetler arasında benzetmeler kuracağız. Sonra da, güneşin merkezindeki sıcaklığın 15 milyon derece civarında bulunduğunu hesaplayacağız. Gerçi 15 mil- yon derece sıcaklığın nasıl birşey olduğunu hiçbir zaman tecrübe edemeyeceğiz ve anlayamayacağız. Fakat bu konudaki âcizliğimiz, öyle bir güneşte böyle bir sıcaklığın bulunması gerektiği yolundaki kesinleşmiş bilgimizi hiçbir zaman zedelemeyecektir. Çünkü elimiz- de bir ölçü, bir vâhid-i kıyâsî vardır ve Kelvin ölçeğine göre bu sıcak- lığı ifade edebileceğimiz bir rakam mevcuttur.

Elinde ene ölçeğiyle kâinattan Rabbini soran insan ise, gerek kâinatın bütününde, gerekse büyük küçük herbir varlıkta, bilhassa canlı varlıklarda aradığı soruların cevabını bulacak ve sonunda, Bedi- üzzaman'ın tâbiriyle, "bir şahsiyet-i İlâhiye, bir ehadiyet-i Rabbâniye ve sıfât-ı seb'aca mânevî bir sîmâ-i Rahmânî ve temerküz-ü esmâî ve 'İyyâke na'budu ve İyyâke nestaîn'deki hitâba muhâtap olan Zâtın bir cilve-i taayyünü ve teşahhusu" ile karşılaşacaktır. Yani, şekil ve suret- ten sonsuz derecede münezzeh bulunan Zât-ı Vâcibü'l-Vücudu, var- lıklarda temerküz eden isimlerinin ve yedi kudsî sıfatının meydana getirdiği bir "mânevî sîmâ" ile tanıyacaktır:

“O cüz’î zîhayatlarda pek zâhir bir surette anlaşılır ki, onun Sâniî onu görür, bilir, dinler, istediği gibi yapar. Âdetâ, o zîhayatın masnûiyeti arkasında muktedir, muhtar, iştirici, bilici, görücü bir zâtın mânevî bir teşahhusu, bir taayyünü îmâna görünür.

“Ve bilhassa, zîhayattan insanın mahlûkiyeti arkasında, gayet âşikâr bir tarzda o mânevî teşahhus, o kudsî taayyün, sırr-ı tevhid ile, îmanla müşahede olunur. Çünkü o teşahhusu ehadiyetin esasları olan ilim ve kudret ve hayat ve sem’ ve basar gibi mânâların hem nûmuneleri insanda var, o nûmunelerle onlara işaret eder. Çünkü, meselâ gözü veren zât, hem gözü görür, hem ince bir mânâ olan gözün gördüğünü görür, sonra verir. Evet, senin gözüne bir gözlük yapan gözlükçü usta, göze gözlüğün yakıştığını görür, sonra yapar. Hem kulağı veren zât, elbette o kulağın işittiklerini işitir, sonra yapar, verir. Sâir sıfatlar buna kıyas edilsin.

“Hem, esmânın nakışları ve cilveleri insanda var; onlarla o kudsî mânâlara şehâdet eder.

“Hem insan zaafıyla ve acziyle ve fakrıyla ve cehliyle diğer bir tarzda âyinedarlık edip, yine zaafına, fakrına merhamet eden ve medet veren Zâtın kudretine, ilmine, iradesine ve hâkezâ sâir evsâfına şehâdet eder.

“İşte, dâire-i kesretin müntehâsmında ve en dağınık cüz’iyâtında, sırr-ı vahdetle bin bir esmâ-i İlâhiye, zîhayat denilen küçük küçük mektuplarda temerküz edip açık okunduğundan, o Sâni-i Hakîm zîhayat nüshalarını çok teksir ediyor. Ve bilhassa zîhayatlardan küçüklerin tâifelerini pek çok tarzda nüshalarını teksir eder ve her tarafa neşreder.”⁹

3. Tasavvuf, ilm-i kelâm ve Risale-i Nur

Ehl-i hakikatin, “hakikat ve mârifetullahı bulmak için kesret dairelerini unutmak”¹⁰ şeklindeki yaygın temâyülüne karşılık, Bediüzzaman, tam tersine, kesret dairelerinde mârifetullahın yollarını arar ve bulur. Bunun verâset-i Nübüvvet sırrıyla doğrudan doğruya Kur’ân’dan alınan bir yol olduğunu belirten Bediüzzaman, böylece,

Risale-i Nur'un bir tecdid hareketi olduğunu da îmâ eder:

"Muhyiddin-i Arabî'nin nazarına, Fahreddin Râzî'nin ilm-i kelâm vasıtasıyla aldığı mârifetullah ne kadar noksan görü- lüyor; öyle de, tasavvuf mesleğiyle alınan mârifet dahi, Kur'ân-ı Hakîmden doğrudan doğruya verâset-i Nübüvvet sırrıyla alınan mârifete nisbeten o kadar noksandır. Çünkü, Muhyiddin-i Arabî mesleği huzur-u dâimîyi kazanmak için "Lâ mevcûde illâ Hû" deyip, kâinatın vücudunu inkâr ede- cek bir tarza kadar gelmiş. Ve sâirleri ise, yine huzur-u dâimîyi kazanmak için "Lâ meşhûde illâ Hû" deyip, kâinatı nisyân-ı mutlak altına almak gibi acib bir tarza girmişler. Kur'ân-ı Hakîmden alınan mârifet ise, huzur-u dâimîyi ver- mekle beraber, ne kâinatı mahkûm-u adem eder, ne de nisyân-ı mutlakta hapseder. Belki, başıbozukluktan çıkarıp Cenâb-ı Hak nâmına istihdam eder; herşey mir'ât-ı mârifet olur. Sadî-i Şîrâzî'nin dediği gibi, herşeyde Cenâb-ı Hakkın mârifetine bir pencere açar."¹¹

Bediüzzaman'ın bu ifadeleri, klâsik ilm-i kelâm metodlarının yetersizliğini ortaya koymakla beraber, yine ilm-i kelâmda bundan çok daha büyük bir potansiyel bulunduğuna işaret etmektedir ki, bir mektubunda bunu daha açık şekilde dile getirir:

"Eski zamandan beri ekser yerlerde medrese tâifesi tekkeler tâifesine serfurû etmiş; yani inkıyad gösterip onlara velâyet semereçleri için müracaat etmişler, onların dükkânlarında ezvâk-ı îmâniyeyi ve envâr-ı hakikati aramışlar. Hattâ, med- resenin büyük bir âlimi, tekkenin küçük bir velî şeyhinin eli- ni öper, tâbi olurdu. O âb-ı hayat çeşmesini tekkede aramış- lar.

"Halbuki, medrese içinde daha kısa bir yol hakikatin envârına gittiğini ve ulûm-u îmâniyede daha sâfi ve daha hâlis bir âb-ı hayat çeşmesi bulunduğunu ve amel ve ubû- diyet ve tarikatten daha yüksek ve daha tatlı ve daha kuv- vetli bir tarik-i velâyet ilimde, hakaik-ı îmâniyede ve Ehl-i Sünnetin ilm-i kelâmında bulunmasını Risale-i Nur, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânın mucize-i mâneviyesiyle açmış, göstermiş, meydandadır."¹²

4. Esmâ nasıl okunur?

Bir sanatkârı tanıtan eserleridir. Biz Mimar Sinan'ı Selimiye ve Süleymaniye ile, Yunus Emre'yi şiiirleriyle, Mevlânâ'yı Mesnevî'si ile, İtrî'yi bayram tekbiriyle tanırız. Eserlerinde gördüğümüz güzellik ve mükemmellik, onların büyüklüğü hakkında bize fikir verecektir.

Eseri tanımak, bizi eserin ardındaki fiile götürür. Meselâ İtrî'nin bayram tekbiri, yüzyıllardır nesilden nesle aktarılan ve her dinleyişimizde içimizi lâhûtî hislerle dolduran muhteşem bir musikî eseridir. Bu eseri dinlediğimizde anlarız ki, onu büyük bir sanatkâr bestelemiştir. Çünkü bir musikî eseri kendiliğinden ortaya çıkmaz; bir "besteleme" faaliyetinin sonunda vücuda gelir. Demek ki, her eserin arkasında bir fiil vardır. Eserin güzelliği, onu ortaya çıkaran fiilin güzelliği hakkında bize bir ölçü verir.

Fiilin arkasında mutlaka bir fâil vardır. Beste yapan kimseye biz "bestekâr" adını veriyoruz. Dolayısıyla, her besteleme fiili gibi, bayram tekbirini ortaya çıkaran fiil de bir bestekârdan gelmiştir. İşte bu "bestekâr" ismi, bayram tekbirini besteleyen sanatkârın bir ünvanıdır. Başka bir deyişle, nasıl "beste" dediğimiz eserin ardında bir besteleme fiili varsa, bu fiilin arkasında da bir bestekâr ismi vardır. Böyle bir muhâkemeye, bayram tekbirinden hareketle, onun sanatkârı olan İtrî'nin "bestekâr" ünvanına varıyoruz. Söylemeye gerek yok, bayram tekbirindeki mükemmellik, İtrî'nin "bestekâr" ünvanındaki büyüklük ve mükemmelliğini de bize açıkça gösteriyor.

Bu noktadan itibaren sanatkârın kendisi hakkındaki bilgilere daha da yaklaşmış oluyoruz. Çünkü isim ve ünvanlar, o ismin sahibi hakkında bize bazı ipuçları verir. Meselâ bir kimsenin "bestekâr" ismiyle anılması, o kimsede bazı özelliklerin bulunduğunu göstermektedir. Çünkü herkes bestekâr değildir ve olamaz da. Oyleyse bir bestekârı, hele bayram tekbiri gibi bir şaheserin bestekârını diğer kimselerden ayıran özellikler, sıfatlar olmalıdır. Herşeyden önce bestekârın varlığı şarttır. Çünkü olmayan birşey, mevcut bir eseri ortaya çıkaramaz. Sonra bestekârın hayat sahibi olması gerekir. Çünkü cansızlar beste yapamaz. Bestekâr işitmelidir. Çünkü anadan doğma sağırın, asla işitmediği ve bilmediği sesleri âhenkli bir şekilde kullanılarak bir müzik eseri ortaya çıkarması mümkün değildir. Bestekâr bilgi sahibi olmalı, musikî ilminin derinliklerine nüfuz edebilmelidir.

Ayrıca bestekârın anlatmak istediği birşeyler olmalı ve sesleri ve sazları konuşTURARAK, anlayabilecek kabiliyete sahip kimselere mesajını bestesiyle aktarabilmelidir. İşte bunlar gibi özellikler, "bestekâr" ismiyle anılan bir kimsede var olması gereken sıfatlardır. Demek ki eser fiili, fiil ismi gösterdiği gibi, isim de bazı sıfatların varlığına delil teşkil etmektedir.

Sıfatlar ise, o kimsede, bu sıfatlara uygun birtakım kabiliyetlerin bulunduğunu gösterir. Meselâ müzik bilgisi bir bestekârın sıfatıdır. Ama yıllarca müzik dersi aldığı halde perdeleri ve makamları birbirinden ayırd edemeyen nice insanlar vardır. Demek ki, müzik bilgisine vukuf da, bu bilgiye uygun şekilde bazı kabiliyetleri gerektirmektedir. Bunun gibi, bestekârlığın gereği olan ne kadar sıfat varsa, hepsi de kendisine münasip kabiliyetler ister: hayat sahibi olmak için hayata kabiliyetli bir vücuda sahip olmak, bilgisini yerli yerince kullanabilmek için ince bir zevke, bir ruh zenginliğine sahip olmak gibi... Öyleyse, eser sahibinin sıfatları da, o sanatkârda bulunan bazı kabiliyetlerin varlığını göstermektedir.

Nihayet bu sıfat ve kabiliyetler, sanatkârın kendisi hakkında bize fikir verir. Böylece, eserde gördüğümüz özelliklerden yola çıkarak takip ettiğimiz mantık silsilesi, karşımıza sanatkârın mânevî bir portresini çıkarır. Telefonda sesini duyduğumuz bir dostumuzun sîmâsı nasıl hayalimizde canlanıyorsa, eserini gördüğümüz ve tanıdığımız bir sanatkârın fiil, isim, sıfat ve kabiliyetlerinden çıkan bir mânevî sîmâsı da bilгимizde ve hayalimizde öylece teşekkül eder. Ve bu mantık silsilesinin en başında yer alan eserde gözlediğimiz bütün güzellik ve mükemmellikler, gide gide, o eser sahibinin kendi güzellik ve mükemmelliği hakkında bize fikir verir. Hattâ o kadar fikir verir ki, Selimiye Camiini fotoğraflarından inceleyen bir mimar, Koca Sinan'a hayatı boyunca komşuluk etmiş kör bir adamdan çok daha iyi bir şekilde onu tanıyabilir.

• • •

Yukarıdan beri verdiğimiz misaller, bir sanatkârın sadece bir ismi etrafında cereyan ediyordu. Şimdi bakış açımızı biraz daha genişletelim. Bunun için, değişik isim ve ünvanlara sahip olan "ideal" bir kimseyi misal olarak alacağız. "Ahmet Bey" adıyla anacağımız bu kimse, mesleğinin zirvesine erişmiş bir mühendis olsun. Bunun yanında da, pek çok mahâret ve sanatlara sahip bulunsun. Meselâ öğre-

tim üyeliği yapsın, roman yazsın, hüsnuhat sahibi olsun, ney üflesin, evinin bahçesinde nâdide çiçekler yetiştirsin. Bütün bu faaliyetlerinin hepsinde de, Ahmet Beyi, mühendisliğindeki kadar mahâret ve mükemmellik sahibi farz ediyoruz.

Bir müşterisine "Ahmet Beyi nasıl bilirsiniz?" diye sorduğumuzda, "Çok iyi bir mühendistir" diyecek ve onu mühendis isminin mükemmelliğiyle tarif edecektir.

Aynı soruyu öğrencilerine soracak olsak, çok iyi bir hoca olduğunu söyleyecekler ve onu profesör isminin mükemmelliğiyle anlatacaklardır.

Okuyucuları ise onu edip isminin mükemmelliğiyle tanırlar ve çok iyi bir yazar olduğunu söylerler.

Hat sanatından anlayanlar, Ahmet Beyi mükemmel bir hattat ismiyle anlatırlar; çünkü onu bu sanat dalındaki eserleriyle tanımaktadırlar.

Musikî meclisindeki arkadaşlarının gözünde de Ahmet Bey mâhir bir neyzendir; çünkü onlar kendisini neyzen ismiyle tanımaktadırlar.

Komşu evin bahçivânı onu daha değişik bir ismiyle tanıdığından, Ahmet Beyi çok iyi bir bahçivan olarak tarif edecektir.

Ahmet Beyin işyerinde çalışanlar ise kendisini iş ahlâkı, prensipleri ve güzel huylarıyla tanımakta ve onu mükemmel bir âmir ismiyle anlatmaktadırlar.

Görüldüğü gibi, Ahmet Beyi tanıyan herkes onun mükemmelliğinde birleşmekte, ancak herbiri onu ayrı bir ismiyle anmaktadır. Bu isimlere bakarak Ahmet Beyi şöyle tarif edebiliriz: O hem mükemmel bir mühendistir, hem ediptir, hem hattattır, hem musikîşinastır, hem bahçivandır, hem âmirdir. O bütün bu isimlere, ve bu isimlerin gerektirdiği bütün sıfat ve kabiliyetlere sahip bir kimsedir. Bazıları onu bir ismiyle tanır. Bazıları birkaç ismiyle tanıyabilir. Bazıları da, onun bütün bu faaliyetlerine birden şahit olduğu ve bütün eserlerine âşinâ bulunduğu için, Ahmet Beyi bütün isimleriyle tanıyabilir. Kısacası, Ahmet Beyi tanıtan, onun eserleri ve fiilleridir. Onun isimlerini tanımak, bu eserleri ve fiilleri tanımaya bağlıdır. Sonra da bu isimlerin herbirinin gerektirdiği sıfatları ve kabiliyetleri dikkate alarak, Ahmet Beyin kendisi hakkında bilgi sahibi oluruz.

• • •

Ahmet Bey ile ilgili olarak verdiğimiz misallerin de bir eksik tarafı var: Onun herbir isminin, ayrı ayrı eserlerinde ve faaliyetlerinde ortaya çıktığını farz ettik. Meselâ projelerinin mükemmelliğinde mühendis ismini, romanlarında edip ismini, hattında hattat ismini okuduk. Oysa, zaman olur ki, Ahmet Bey bir eserinde birden fazla ismini okutabilir. Meselâ bahçesini tanzim ederken botanik bilgisiyle mühendisliğini beraber kullanabilir. Hattâ daha da ileri giderek, tek bir eserinde, bütün isimlerini birden toplayabilir. Meselâ yazdığı bir romanda, Ahmet Beyin bütün isimlerinden parıltılar bulabilirsiniz. O zaman, Ahmet Beyi bütün yönleriyle tanımak isteyen bir kimse, onun bütün hayatını tarassut altında tutmak zorunda kalmaz. Tek bir kitabını dikkatlice okumak suretiyle Ahmet Beyin bütün isimlerini öğrenebilir, bu isimlerin kaynağı olan sıfat ve kabiliyetler silsilesini takip ederek onun mânevî bir portresini çıkarabilir.

Bediüzzaman, Yirmi İkinci Sözde ve diğer bazı eserlerinde, böyle bir muhâkeme sonunda Âlemlerin Rabbini eserleriyle tanımamın yolunu bize gösterir:

“Şu kitâb-ı kebîr-i kâinat, nasıl ki vücud ve vahdete dâir âyât-ı tekvîniyeyi bize ders veriyor. Öyle de, o Zât-ı Zülcelâlin bütün evsâf-ı kemâliye ve cemâliye ve celâliyesine de şehâdet eder ve kusursuz ve noksansız kemâl-i zâtisini ispat ederler.

“Çünkü, bedîhîdir ki, bir eserde kemâl, o eserin menşe ve mebdai olan fiilin kemâline delâlet eder. Fiilin kemâli ise, ismin kemâline ve ismin kemâli sıfatın kemâline ve sıfatın kemâli şe'n-i zâtinin kemâline ve şe'nin kemâli, o zât-ı zîşuûnun kemâline, hâdsen ve zarûreten ve bedâheten delâlet eder.

“Meselâ, nasıl ki kusursuz bir kasrın mükemmel olan nukuş ve tezyinâtı, arkalarında bir usta ef'âlinin mükemmeliyetini gösterir. O ef'âlin mükemmeliyeti, o fâil ustanın rütbelerini gösteren ünvanları ve isimlerinin mükemmeliyetini gösterir. Ve o esmâ ve ünvanlarının mükemmeliyeti, o ustanın sanatına dâir sıfatlarının mükemmeliyetini gösterir. Ve o sanat ve sıfatlarının mükemmeliyeti, o sanat sahibinin şuûn-u zâtiye denilen kabiliyet ve istidat-ı zâtiyesinin mükemmeliyetini gösterir. Ve o şuûn ve kabiliyet-i zâtiyenin mükemmeliyeti,

o ustanın mâhiyet-i zâtiyesinin mükemmeliyetini gösterdiği misillü, aynen öyle de:

“Şu kusursuz, fütursuz, “Hel terâ min futûr” sırrına mazhar olan şu âsâr-ı meşhûde-i âlem, şu mevcûdât-ı muntazama-i kâinatta olan sanat ise, bilmüşâhede bir Müessir-i Zil’iktidarın kemâl-i ef’âline delâlet eder. O kemâl-i ef’âl ise, bilbedâhe o Fâil-i Zülcelâlin kemâl-i esmâsına delâlet eder. O kemâl ise, bizzarure o esmânın Müsemâmâ-i Zülcelâlinin kemâl-i sıfatına delâlet ve şehâdet eder. O kemâl-i sıfat ise, bilyakîn o Mevsûf-u Zülkemâlin kemâline delâlet ve şehâdet eder. O kemâl-i şuûn ise, bihakkıyakîn, o Zîşuûnun kemâl-i zâtına öyle delâlet eder ki, bütün kâinatta görünen bütün envâ-ı kemâlât, Onun kemâline nisbeten sönük bir zill-i zaif suretinde âyât-ı kemâli ve rumûz-u celâli ve işârât-ı cemâli olduğunu gösterir.”¹³

Eserler ve fiiller, gözle gördüğümüz varlıklar ve hâdiselerdir. Bunlardan isim ve sıfatlara geçmek ise, ilim ve tefekküre ihtiyaç gösterir: mahlûkat üzerinde görünen ikram, inâyet ve tezyin fiillerinden Kerîm ismine geçmek gibi...¹⁴ Başka bir deyişle, eser ve fiilden isim ve sıfata intikal ettiğimizde, gözle görünen gerçeklerden ilmî kesinlik taşıyan gerçekleri bulup çıkarmış oluruz.

Ancak ne fiiller, ne de isimler, hiçbir zaman karşımıza tek tek çıkmazlar. Herbir varlık üzerinde Esmânın nakışları öylesine iç içe dokunur ki, bunları saymak, tahlil etmek, birbirinden ayırd etmek müşkülleşir:

“Her yerde aynı isim, aynı fiil birbiri içinde, hem nihâyet mertebede, hem ihâtalıdırlar, hem birbirinin nakşını öyle tekmil ederler ki, güya o isimler ve o fiiller ittihad edip, kudret ayn-ı hikmet ve rahmet ve hikmet ayn-ı inâyet ve hayat oluyor. Meselâ, hayat verici ismin birşeyde tasarrufu görüldüğü anda, yaratıcı ve tasvir edici ve rızık verici gibi çok isimlerin aynı anda, her yerde, aynı sistemde tasarrufları görünüyor. Elbette ve elbette ve bedâhetle şehâdet eder ki, o ihâtalı isimlerin Müsemâmâsı ve her yerde aynı tarzda görünen şümüllü fiillerin Fâili birdir, tektir, vâhiddir, ehaddir. Âmennâ ve saddaknâ!”¹⁵

“Hiçbir şey yoktur ki, Onu hamd ile tesbih etmesin”¹⁶ meâlin-

deki âyet-i kerîmenin tefsirinde birbiri içinde tecellî eden fiil ve isimlerin ayrıntılı bir tahlilini, Otuzuncu Sözde, "güzel bir çiçek ve insan cins-i lâtifinden gayet güzel bir hasnâ" üzerinde gösteren Bediüzzaman, bu bahsi şöyle özetler:

"Sâni-i Zülcelâl, bütün masnûâtını öyle bir tarzda yapmış ki, ekserisi, hususan zîhayat kısmı, çok esmâ-i İlâhiyeyi okutturur. Güya herbir masnûuna ayrı ayrı, birbiri üstünde yirmi gömlek giydirmiş, yirmi perdeye sarmış, her gömlekte, her perdede ayrı ayrı esmâsını yazmış. Meselâ, temsilde gösterildiği gibi, tek güzel bir çiçekle, insanın kısm-ı sânisinden bir ferd-i hasnânın yalnız zâhirî hilkatlerinde çok sayfalar vardır. Başka büyük ve küllî masnûâtı o iki cüz'î misale kıyas et.

"Birinci sayfa: Umumî şekil ve miktarını gösteren heyettir ki, "Yâ Musavvir, yâ Mukaddir, yâ Munazzım" isimlerini yâd eder.

"İkinci sayfa: Suretlerinde ayrı ayrı âzâların inkişâfıyla hâsıl olan çiçek ve insanın basit heyetidir ki, o sayfada Alîm, Hakîm isimleri gibi çok isimler yazılıyor.

"Üçüncü sayfa: O iki mahlûkun ayrı ayrı âzâlarına ayrı ayrı hüsün ve ziynet vermekle, o sayfada Sâni' ve Bâri' isimleri gibi çok isimler yazılıyor.

"Dördüncü sayfa: Öyle bir ziynet ve hüsün o iki masnûa veriliyor ki, güyas lûtuft ve kerem tecessüm etmiş, onlar olmuş. O sayfa 'Yâ Lâtif, yâ Kerîm' gibi çok isimleri yâd eder, okur.

"Beşinci sayfa: O çiçeğe leziz meyveler, o hasnâya sevimli evlâtlar, güzel ahlâklar takmakla, o sayfa 'Yâ Vedûd, yâ Rahîm, yâ Mün'im' gibi isimleri okutturuyor.

"Altıncı sayfa: O in'âm ve ihsan sayfasında 'Yâ Rahmân, yâ Hannân' gibi isimler okunuyor.

"Yedinci sayfa: O nimetlerde, o neticelerde, öyle lemeât-ı hüsün ve cemâl görünüyor ki, hakikî bir şevk ve şefkatle yoğrulmuş hâlis bir şükür ve sâfi bir muhabbete lâayık olur. O sayfada 'Yâ Cemîl-i Zülkemâl, yâ Kâmil-i Zülcemâl' isimleri yazılı okunuyor.

"İşte yalnız bir güzel çiçek ve hasnâ bir insan ve yalnız maddî ve zâhir suretinde bu kadar esmâyı gösterirse, acaba

umum çiçekler ve bütün zihayat ve büyük ve küllî mevcûdat, ne derece ulvî ve küllî esmâ-yı okutuyor, kıyas edebilirsin.

"Hem insan ruh, kalb, akıl cihetiyle, hayat ve letâif sayfalariyla Hayy, Kayyûm ve Muhyî gibi ne kadar esmâ-i kudsiye-i nûrâniye-yi okur ve okutturur, kıyas edebilirsin.

"İşte Cennet bir çiçektir. Hûri tâifesi dahi bir çiçektir. Rû-yi zemin dahi bir çiçektir. Bahar da bir çiçektir. Semâ da bir çiçektir; yıldızlar o çiçeğin yaldızlı nakışlarıdır. Güneş de bir çiçektir; ziyasındaki yedi rengi o çiçeğin nakışlı boyalarıdır. Âlem güzel ve büyük bir insandır; nasıl ki insan küçük bir âlemdir. Hûriler nev'i ve rûhânîler cemaati ve melek cinsi ve cin tâifesi ve insan nev'i, birer güzel şahıs hükmünde tasvir ve tanzim ve icad edilmiştir. Hem herbiri külliyetiyle, hem herbir ferdi tek başıyla Sâni-i Zülcemâlinin esmâsını gösterdikleri gibi, Onun cemâline, kemâline, rahmetine ve muhabbetine birer ayrı ayrı aynalardır. . . . Eğer bir çiçekte esmâyı okuyamıyorsan ve vâzih göremiyorsan, Cennete bak, bahara dikkat et, zeminin yüzünü temâşâ et. Rahmetin şu büyük çiçekleri olan Cennet ve bahar ve zeminde yazılan esmâyı vâzihan okuyabilirsin, cilvelerini ve nakışlarını anlar, görürsün."¹⁷

Bir çiçek ve bütün çiçekler, bir varlık ve bütün varlıklar, bir fert ve bütün bir tür, Bediüzzaman'ın bize ders verdiği tefekkür sisteminde beraberce göz önüne alınmalıdır. Çünkü içinde yaşadığımız gerçek dünya bundan ibarettir. Ağacın başındaki kuş yavrusu, hiçbir zaman tek başına beslenmez. Aynı anda, yeryüzünün bütün köşelerindeki bütün kuş yavrularına, hattâ bütün insan ve hayvan yavrularına birden rızıkları aynı hârikulâdelik içinde ve aynı rahmet ve şefkat tecellîleri altında yetiştirilir. Bir zerre tek başına dönmez. Bütün zerreler ve bütün küreler aynı şekilde, aynı ilim, hikmet ve kudretle hep beraber dönerler. Bir insan, tek başına kendi hususî dünyası içinde yaşamaz. Bütün dünyayı paylaşan bütün insanlar, aynı anda, o büyük dünya içindeki kendi hususî dünyalarının nimetleriyle beraber yaşarlar.

İşte, tek bir varlıktaki pek çok fiil ve ismi beraber okuduğumuz gibi, tek bir varlığın üzerindeki o muhteşem tecellîleri de, aynı kaderi

paylaşan sayısız varlıklar üzerindeki tecellileriyle beraber okumaya başladığımız zaman, bu dünyaya gönderiliş sırrımızı biraz olsun anlamış ve bu şirin gezegen üzerinden kâinat kitabının sayfalarını okuyan aziz bir misafir olarak, Âlemlerin Rabbini tanımaya, mârifetullah ve muhabbetullah deryâlarında kulaç atmaya başlamışız demektir:

“Meselâ, iktidarsız ve ihtiyarsız bir yavrunun imdadına umulmadık bir yerden, yani kan ve fıski ortasından beyaz, sâfi, temiz bir süt göndermek olan cüz’î fiil ise, tevhid nazarıyla bakıldığı vakit, birden bütün yavruların pek çok hârikulâde ve pek çok şefkatkârâne olan küllî ve umumî îâşeleri ve validelerini onlara musahhar etmeleriyle rahmet-i Rahmân’ın cemâl-i lâyezâlîsi kemâl-i şâşaa ile görünür. Eğer tevhid nazarıyla bakılmazsa, o cemâl gizlenir ve cüz’î îâşe dahi esbâba ve tesadüfe ve tabiata havale edilir, bütün bütün kıymetini, belki mâhiyetini kaybeder.

“Hem meselâ müthiş bir hastalıktan şifâ bulmak, eğer tevhid nazarıyla bakılsa, birden zemin denilen hastahane-i kübrâda bulunan bütün dertlilere, âlem denilen eczahane-i ekberden ilâçları ve dermanlarıyla şifâ ihsan etmek yüzünde, Rahîm-i Mutlakın cemâl-i şefkati ve mehâsin-i rahîmiyeti küllî ve şâşaalı bir surette görünür. Eğer tevhid nazarıyla bakılmazsa, o cüz’î fakat alîmâne, basîrâne, şuurkârâne olan şifâ vermek dahi, câmid ilâçların hâsiyetlerine ve kör kuvvete ve şursuz tabiata verilir, bütün bütün mâhiyetini ve hikmetini ve kıymetini kaybeder. . . . Evet, bir meyve, bir çiçek, bir ışık gibi küçücük bir ihsan, bir nimet, bir rızık, bir küçük ayna iken, tevhidin sırrıyla birden bütün emsâline omuz omuza verip ittisal ettiğiinden, o nevi büyük aynaya dönüp o nev’e mahsus cilvelenen bir çeşit cemâl-i İllâhîyi gösterir. Ve fânî, muvakkat olan güzellekle bâkî bir nevi hüsn-ü sermedîyi irâe eder.”¹⁸

Bu tefekkürün bir ileri safhasında, Bediüzzaman bütün dünyayı içindeki bütün varlıklarıyla beraber göz önüne serdiği gibi, fiilleri, isimleri, sıfatları ve şe’nleri de bir arada nazarımıza sunar:

“Eğer Cemâl-i Zülcelâlin esmâsındaki hüsünlerin mevcûdat aynalarında bir cilvesini müşahede etmek istersen, zeminin yüzünü bir küçük bahçe gibi temâşâ edecek bir geniş, hayâlî

gözle bak. Ve hem bil ki, rahmâniyet, rahîmiyet, hakîmiyet, âdiliyet gibi tâbirler, Cenâb-ı Hakkın hem isim, hem fiil, hem sıfat, hem şe'nlerine işaret ederler.

"İşte, başta insan olarak bütün hayvanatın muntazaman bir perde-i gaybdan gelen erzaklarına bak, rahmâniyet-i İlâhiyenin cemâlini gör.

"Hem bütün yavruların mucizâne iâşelerine ve başları üstünde ve annelerinin sînelerinde asılmış tatlı, sâfi, âb-ı kevser gibi iki tulumbacık süte temâşâ eyle, rahîmiyet-i Rabbâniyenin câzibedâr cemâlini gör.

"Hem bütün kâinatı envâıyla beraber bir kitab-ı kebîr-i hikmet ve öyle bir kitap ki, her harfi yüz kelime, her kelimesi yüzer satır, her satırı bin bab, her bâbı binler küçük kitap hükmüne getiren hakîmiyet-i İlâhiyenin cemâl-i bîmisâline bak, gör.

"Hem kâinatı bütün mevcûdâtıyla mîzânı altına alan ve bütün ecrâm-ı ulviye ve süfliyenin muvazenelerini idâme ettiren ve güzelliğin en mühim bir esası olan tenâsübü veren ve herşeye en güzel vaziyeti verdiren ve her zîhayata hakk-ı hayatı verip ihkak-ı hak eden ve mütecâvizleri durduran ve cezalandıran bir âdiliyetin haşmetli güzelliğine bak, gör.

"Hem insanın geçmiş tarihçe-i hayatını, buğday tanesi küçüklüğündeki kuvve-i hâfızasında ve her nebat ve ağacın gelecek tarihçe-i hayat-ı saniyesini çekirdeğinde yazmasına ve her zîhayatın muhâfazasına lüzumu bulunan âlât ve cihâzâta, meselâ arının kanatçıklarına ve zehirli iğnesine ve dikenli çiçeklerin süngücüklerine ve çekirdeklerin sert kabuklarına bak ve hafiziyet ve hâfiziyet-i Rabbâniyenin letâfetli cemâlini gör.

"Hem zemin sofrasında Kerîm-i Mutlak olan Rahmân-ı Rahîmin misafirlerine, rahmet tarafından ihzar edilen hadsiz taamların ayrı ayrı ve güzel kokularına ve muhtelif, süslü renklerine ve mütenevvi, hoş tatlarına ve her zîhayatın zevk ve safâsına yardım eden cihazlara bak, ikram ve kerîmiyet-i Rabbâniyenin gayet şirin cemâlini ve gayet tatlı güzelliğini gör.

"Hem Fettah ve Musavvir isimlerinin tecellileriyle, başta insan olarak bütün hayvanatın su kâtrelerinden açılan pek çok mânidar suretlerine ve bahar çiçeklerinin habbe ve zerreciklerinden açtırılan çok câzibedar sîmâlarına bak, fettâhiyet ve musavviriyet-i İlâhiyenin mucizatlı cemâlini gör.

"İşte bu mezkûr misallere kıyâsen, Esmâ-i Hüsnânın herbirinin kendine mahsus öyle kudsi bir cemâli var ki, birtek cilvesi koca bir âlemi ve hadsiz bir nev'i güzelleştiriyor.

"Birtek çiçekte bir ismin cilve-i cemâlini gördüğün gibi, bahar dahi bir çiçektir. Ve Cennet dahi görülmedik bir çiçektir. Baharın tamamına bakabilirsen ve Cenneti îman gözüyle görebilirsen bak, gör, cemâl-i sermedînin derece-i haşmetini anla.¹⁹

5. Bir varlıkta bütün Esmâ

Eserden başlayıp fiil, isim, sıfat ve şûûnattan geçerek Zât-ı Vâcibü'l-Vücutu bize tanıtan bir tefekkür silsilesinin yolunu böylece açtıktan sonra, Bediüzzaman, tek bir varlıkta bütün kâinatı okuyacak kadar geniş bir bakış açısını önümüze serer. Ve, kâinat dolusu varlıkların herbirinde tecellî eden fiillerin ve isimlerin birliğine dikkat çekerek, tek bir zerrenin arkasında, kâinat dolusu şâhitlerle bir yığınak yapar:

"Âlemde herbir şey, bütün eşyayı kendi Hâlıkına verir.

"Ve dünyada herbir eser, bütün âsârı kendi Müessirinin eserleri olduğunu gösterir.

"Ve kâinatta herbir fiil-i îcâdî, bütün ef'âl-i îcâdiyeyi kendi Fâilinin fiilleri olduğunu ispat eder.

"Ve mevcûdatta tecellî eden herbir isim, bütün esmâyı kendi Müsemmâsının isimleri ve ünvanları olduğuna işaret eder.

"Demek herbir şey doğrudan doğruya bir bürhân-ı vahdâniyettir ve mârifet-i İlâhiyenin bir penceresidir.... Herbir eser, bütün âsârı müessirine verdiği gibi, herbir fiil dahi, bütün ef'âli fâiline isnad eder. Çünkü, görüyoruz ki, herbir fiil-i îcâdî, ekser mevcûdâtı ihâta edecek derecede geniş ve zerre-den şumûsa kadar uzun birer kanun-u hallâkiyetin ucu ola-

rak görünüyor. Demek o cüz'î fiil-i îcâdî sahibi kim ise, o mevcûdâtı ihâta eden ve zerreden şümûsa kadar uzanan kanun-u küllî ile bağlanan bütün ef'âlin fâili olmak gerektir. Evet, bir sineği ihyâ eden, bütün hevâmı ve küçük hayvânâtı îcad eden ve arzı ihyâ eden Zât olacaktır. Hem mevlevî gibi zerreyi döndüren kim ise, müteselsilen mevcûdâtı tahrik edip tâ şemsi seyyârâtıyla gezdiren aynı Zât olmak gerektir. Çünkü kanun bir silsiledir; ef'âl onunla bağlıdır.

"Demek, nasıl herbir eser bütün âsârı Müessirine verir ve herbir fiil-i îcâdî bütün ef'âli Fâiline mal eder. Aynen öyle de, kâinattaki tecellî eden herbir isim, bütün isimleri kendi Müsemmâsına isnad eder ve Onun ünvanları olduğunu ispat eder. Çünkü, kâinatta tecellî eden isimler, devâir-i mütedâhile gibi ve ziyâdaki elvân-ı seb'a gibi birbiri içine giriyor, birbirine yardım ediyor, birbirinin eserini tekmil ediyor, tezyin ediyor. Meselâ, Muhyî ismi birşeye tecellî ettiği vakit ve hayat verdiği dakikada, Hakîm ismi dahi tecellî ediyor, o zîhayatın yuvası olan cesedini hikmetle tanzim ediyor. Aynı halde Kerîm ismi dahi tecellî ediyor; yuvasını tezyin eder. Aynı anda Rahîm isminin dahi tecellîsi görünüyor; o cesedin şefkatle havâicini ihzar eder. Aynı zamanda Rezzak ismi tecellîsi görünüyor; o zîhayatın bekasına lâzım maddî ve mânevî rızkını ummadığı tarzda veriyor, ve hâkezâ... Demek, Muhyî ismi kimin ise, kâinatta nurlu ve muhît olan Hakîm ismi de Onundur. Ve bütün mahlûkatı şefkatle terbiye eden Rahîm ismi de Onundur. Ve bütün zîhayatları keremiyle îâşe eden Rezzak ismi dahi Onun ismidir, ve hâkezâ...

"Demek herbir isim, herbir fiil, herbir eser öyle bir bürhân-ı vahdâniyettir ki, kâinatın sayfalarında ve asırların satırlarında yazılan ve mevcûdat denilen bütün kelîmâtı, kâtibinin nakş-ı kalemi olduğuna delâlet eden birer mühr-ü vahdâniyet, birer hâtem-i ehadiyettir."²⁰

Bütün varlıkları, bütün İlâhî fiil ve isimleri birbiri içinde gösteren bu hakikat dahi, kâinatın bütün hakikatleri gibi, Allah'ın isimlerinden bir güzel ismin tecellisinden başka birşey değildir. Başka bir eserinde Bediüzzaman, bu hakikati "Ferd isminin tecellî-i âzamı" olarak ifade eder.²¹

Ferd isminin tecellisini tekmil eden ve herbir varlıkta Vâcibü'l-Vücudu isim ve sıfatlarıyla tanıtan ise, Ehadiyet tecellisidir. Bediüzzaman, ehadiyeti "birşeyde ekser esmânın tecellisi" olarak târif eder:

"Kâinatın heyet-i mecmuasında tezâhür eden haşmet-i rubûbiyet vahdâniyet-i İlâhiyeyi ispat edip gösterdiği gibi, zîhayatların cüz'iyatlarına mukannen erzaklarını veren nimet-i Rabbâniye dahi, ehadiyet-i İlâhiyeyi ispat edip gösterir. Vâhidiyet ise, bütün o mevcûdât Birinindir ve Birine bakar ve Birinin icâdıcıdır demektir. Ehadiyet ise, herbir şeyde Hâlık-ı Külli Şey'in ekser esmâsı tecellî ediyor demektir. Meselâ güneşin ziyâsı, bütün zeminin yüzünü ihâta ettiği haysiyetiyle vâhidiyet misâlini gösterir. Ve herbir şeffaf cüzde ve su katrelerinde güneşin ziyâsı ve harareti ve ziyasındaki yedi rengi ve bir nevi gölgesi bulunması, ehadiyet misâlini gösterir. Ve herbir şeyde, hususan zîhayatta ve bilhassa herbir insanda o Sâniin ekser esmâsı onda tecellî ettiği cihetle, ehadiyeti gösterir."²²

6. Netice

Bu tesbit bizi, başta naklettiğimiz, "Şecere-i hilkatın meyveleri olan zîhayatta bir şahsiyet-i İlâhiye, bir ehadiyet-i Rabbâniye ve sıfât-ı seb'aca mânevî bir sîmâ-i Rahmânî ve temerküz-ü esmâî ve 'İyyâke na'budu ve iyyâke nestâin'deki hitâba muhâtap olan Zâtın bir cilve-i taayyünü ve teşâhhusu tezâhür eder" hükmüne getirmektedir. Bu hükme varıncaya kadar katettiğimiz merhaleleri özetlersek:

1. Gözle gördüğümüz varlıkları birer eser olarak aldığımızda, o eserin ardındaki fiili görüyoruz. Fiili teşhis ettikten sonra o fiilin ardındaki ismi okuyor, sonra o ismin ardındaki sıfatları anlıyor, sonra sıfatların ardındaki şe'nlere varıyor, sonra da o fiil, isim, sıfat ve şuûnâtın sahibi olan Zât-ı Zülcelâlin varlık ve birliğini ve cemâl ve kemâlini tasdik etmiş oluyoruz. (Bu tebliğde Risale-i Nur'dan sadece birkaç esmâ parıltısı zikredilmiş, sıfat ve şe'nler konusuna hiç girilmemiştir. Çünkü bu konular, bilhassa şuûnât, Risale-i Nur'da ayrıntılı bir şekilde incelenen ve tahkikî îmânî hakkalyakîn mertebesine çıkarabilecek bir potansiyel taşıyan son derece derin ve o nisbette de hassas konular olduğundan, ayrı tebliğler ve kitaplar hacminde ince-

lenmeyi gerektiren bir mâhiyet arz etmektedir.)

2. Fiiller ve isimler, herbir varlıkta iç içe daireler gibi beraberce tecellî ettiğinden, bunları birbirinden tecrid ederek değil, bir arada, fakat aradaki incelikleri ayırd ederek ve tecelliyattaki zenginliği zevk ederek incelemek gerekmektedir.

3. Esmâ-i Hüsnânın güzelliğini ve tecellilerindeki nihâyetsizliği görebilmek için, cüz'î fiilleri küllî tecelliyat içinde ele almalı, yani bir varlıktaki cüz'î bir tecellîyi, kâinattaki bütün emsalleriyle beraber omuz omuza vermiş şekilde görecektir. Bakış açımızı genişletmeliyiz.

4. Aynı şekilde, bir eserdeki bir fiil, aynı eserde ve bütün eserlerdeki isim-sıfat-şuânât silsilesini de bir bütün olarak gözlerimizin önüne sermektedir.

5. Bundan bir adım ötesi ise, tek bir varlıktaki tek bir fiilin ardında kâinattaki bütün fiilleri, tek bir varlıktaki bir Esmâ tecellisinin ardında bütün kâinatı kuşatan bütün Esmâyı birden bulmaktır.

Ana hatlarıyla ve çok kabaca bu beş merhale ile özetleyebileceğimiz tefekkürü yakalayabilen insan, kâinatı Kur'ân'ın ışığında bir kitap gibi okuyan, herşeyde Rabbini bütün isim ve sıfatlarıyla birlikte bulan, huzur—u dâimînin anahtarını keşfetmiş, kendisine tevdi edilen emâneti yeri yerince kullanıp "ahsen-i takvim" sırrına erişerek meleklerle üstünlüğünü göstermiş, Rahmân'ın nâdide sanat eserleriyle süslü şu dünya sergisine seçkin bir dâvetli olarak ayak basmakla nasıl bir lûfâ eriştiğini anlayabilmiş insandır.

Bu tefekkürü yakalayabilmek, elbette ki kolay değil; sürekli bir ilim tahsiline ve hergün, her vakit tekrarlanacak egzersizlere ihtiyaç gösterir. "Bir gün çalışmazsam aradaki farkı ben anlarım; iki gün çalışmazsam orkestra şefi anlar; üç gün çalışmazsam dinleyici anlar" diye virtüözün sanatındaki hassasiyeti, Rabbini tanımaya müştak bir kul da mârifetullah sahasında göstermek zorundadır. Fakat bu zorluğun yanında, Cennetin mânevî lezzetleri de vardır:

Onun tanınmanın, Onunla beraber olmanın, Onun bize gösterdiğini görüp anlattığını anlamının, Ona muhatap olmanın, her yerde her zaman Onu bulup Âlemlerin Rabbiyle başbaşa sohbet etmenin lezzeti...

İşte Risale-i Nur'un dâveti budur.

DİPNOTLAR

1. En'am Sûresi, 180; KeHF Sûresi, 110; Tâhâ Sûresi, 8; Haşir Sûresi, 24.
2. Meryem Sûresi, 65.
3. Ra'd Sûresi, 33.
4. *Tirmizî*, Daavât: 83.
5. Zâriyât Sûresi, 56.
6. Bediüzzaman Said Nursî. *Şuâlar*, s. 84.
7. Ahzâb Sûresi, 72.
8. Bediüzzaman Said Nursî. *Sözler*, s. 503
9. *Şuâlar*, s. 9.
10. Bediüzzaman Said Nursî. *Emirdağ Lâhikası*, 1: 57.
11. Bediüzzaman Said Nursî. *Mektubat*, s. 306. Bkz. Bediüzzaman Said Nursî. *Emirdağ Lâhikası*, 2: 68-9.
12. Bediüzzaman Said Nursî. *Kastamonu Lâhikası*, 172.
13. *Sözler*, s. 283-4.
14. A.g.e., s. 58, 75, 588, 620.
15. *Şuâlar*, s. 137.
16. İsrâ Sûresi, 44.
17. *Sözler*, 589-90.
18. *Şuâlar*, s. 7-9.
19. A.g.e., s. 62-3.
20. *Mektubat*, s. 309-10.
21. Bediüzzaman Said Nursî. *Lem'alar*, s. 304, 309.
22. *Mektubat*, s. 216. Bkz. *Mektubat*, s. 228; *Şuâlar*, s. 557; *Sözler*, s. 56, 275, 278, 529, 536, 553, 557; Hülâsatü'l-Hülâsa, 31. Mertebe.